

UTJECAJ KRIZE UZROKOVANE PANDEMIJOM COVID-19 NA HRVATSKO GOSPODARSTVO

Krivačić, Domagoj

Undergraduate thesis / Završni rad

2022

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **Karlovac University of Applied Sciences / Veleučilište u Karlovcu**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:128:225343>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-01-19**

VELEUČILIŠTE U KARLOVCU
Karlovac University of Applied Sciences

Repository / Repozitorij:

[Repository of Karlovac University of Applied Sciences - Institutional Repository](#)

zir.nsk.hr

DIGITALNI AKADEMSKI ARHIVI I REPOZITORIJI

VELEUČILIŠTE U KARLOVCU
POSLOVNI ODJEL
STRUČNI STUDIJ UGOSTITELJSTVA

Domagoj Krivačić

UTJECAJ KRIZE UZROKOVANE PANDEMIJOM COVID-19
NA HRVATSKO GOSPODARSTVO

ZAVRŠNI RAD

Karlovac, 2022.

VELEUČILIŠTE U KARLOVCU
POSLOVNI ODJEL
STRUČNI STUDIJ UGOSTITELJSTVA

Domagoj Krivačić

UTJECAJ KRIZE UZROKOVANE PANDEMIJOM COVID-19
NA HRVATSKO GOSPODARSTVO

ZAVRŠNI RAD

Kolegij: Osnove ekonomije II

Mentor: mr. sc. Ivana Varičak, v. predavač

Matični broj studenta: 0248074885

Karlovac, rujan 2022.

ZAHVALA

Zahvaljujem mentorici mr. sc. Ivani Varičak na pomoći i sugestijama tijekom pisanja rada kao i ostalim profesorima poslovnog odjela Veleučilišta u Karlovcu na prenesenom znanju i susretljivosti.

Izrazitu zahvalnost za postignuti uspjeh pripisujem svojoj obitelji na nesebičnoj podršci te razumijevanju tijekom studija.

Također, zahvalnost upućujem prijateljima, kolegama i svima ostalima koji su bili dio moga studiranja.

SAŽETAK

Ovim se završnim radom analizira utjecaj krize uzrokovane pandemijom Covid-19 na hrvatsko gospodarstvo. Unatoč značajnom medicinskom napretku tijekom posljednjih stoljeća, zarazne bolesti uvijek su predstavljale značajnu prijetnju društvu. Dok su neke endemične za određene geografske regije, druge se mogu širiti, postajući epidemije ili pandemije, kao što je slučaj s krizom koronavirusa koji se proteklih nekoliko godina razvija. Pandemija je prvi put detektirana u kineskom gradu Wuhanu krajem 2019. i početkom 2020. godine te je u iznimno kratkom vremenskom razmaku pogodila gotovo čitav svijet utječući pritom na mnoge aspekte života. Hrvatska pripada skupini zemalja čija je ekonomska aktivnost u znatnoj mjeri smanjenja glede strukture gospodarstva te iznimno visokog udjela uslužnih djelatnosti čije je odvijanje ograničeno. Poslije višegodišnjeg pozitivnog trenda tijekom kojih su se makroekonomske neravnoteže progresivno smanjivale, pandemija je izazvala rizik novih neravnoteža. Osim iznimno negativnog utjecaja na zdravlje u znatnoj se mjeri odrazila i na ograničenja kretanja ljudi, trgovinu, vanjsku trgovinu, putovanja, uzrokujući pritom slabljenje gospodarskih aktivnosti. U pogledu gospodarstva, Hrvatska je doživjela radikalni pad BDP-a što dokazuje činjenica da je u drugom tromjesječju 2020. BDP pao za rekordnih 15.1 %. Upravo taj postotak istaknut je kao najveći otkad se provodi tromjesečna procjena BDP-a.

Ključne riječi: pandemija, hrvatsko gospodarstvo, ograničenja, slabljenje gospodarskih aktivnosti, BDP

SUMMARY

This final paper analyses the impact of the crisis caused by the Covid-19 pandemic on the Croatian economy. Despite significant medical advances over the last centuries, infectious diseases have always posed a significant threat to society. While some are endemic to certain geographical regions, others can spread, becoming epidemics or pandemics, as is the case with the coronavirus crisis that has been developing over the past few years. The pandemic was first detected in the Chinese city of Wuhan in late 2019 and early 2020, and in an extremely short period of time it affected almost the entire world, affecting many aspects of life. Croatia belongs to the group of countries whose economic activity is significantly reduced in terms of the structure of the economy and the extremely high share of service activities whose activities are limited. After a multi-year positive trend during which macroeconomic imbalances have been progressively declining, the pandemic has risked new imbalances. In addition to the extremely negative impact on health, it also had a significant impact on restrictions on the movement of people, trade, foreign trade, and travel, causing a weakening of economic activities. In terms of the economy, Croatia has experienced a radical decline in GDP, as evidenced by the fact that in the second quarter of 2020, GDP fell by a record 15.1%. It is this percentage that has been highlighted as the highest since the quarterly GDP estimate.

Key words: pandemic, Croatian economy, constraints, weakening economic activities, GDP

SADRŽAJ

1. UVOD	1
1.1. Predmet i cilj rada	1
1.2. Izvori podataka i metode prikupljanja	1
1.3. Sadržaj i struktura rada	1
2. OPĆE ZNAČAJKE GOSPODARSKE KRIZE	3
3. UČINCI IZBIJANJA PANDEMIJA NA GOSPODARSTVO	5
3.1. Utjecaj na zdravlje	6
3.1.1. Značenje zdravlja za gospodarski razvitak	7
3.2. Ekonomski utjecaji.....	8
3.3. Utjecaj na digitalnu ekonomiju	9
3.4. Društveni i politički utjecaji.....	10
3.5. Covid-19 i globalni razvoj	11
4. HRVATSKO GOSPODARSTVO U UVJETIMA PANDEMIJE COVID-19	13
4.1. Analiza krize hrvatskog gospodarstva prema odabranim indikatorima	15
4.1.1 Bruto domaći proizvod.....	16
4.1.2. Inflacija.....	18
4.1.3. Turizam	19
4.1.4. Kretanje robne razmjene	21
4.1.5. Tržište rada.....	23
5. PERPEKTIVE GOSPODARSKOG OPORAVKA.....	28
6. ZAKLJUČAK.....	31
POPIS LITERATURE	32
POPIS ILUSTRACIJA.....	34

1. UVOD

1.1. Predmet i cilj rada

Predmet istraživanja ovog završnog rada odnosi se na utjecaj krize uzrokovane pandemijom Covid-19 na hrvatsko gospodarstvo. Cilj rada jest istražiti kretanje gospodarske aktivnosti u razdoblju pandemije te prikazati prouzročene posljedice kao i perspektive gospodarskog oporavka. Iako je prvi i najvažniji aspekt pandemije gubitak ljudskih života, širenje virusa također može imati značajne posljedice za nacionalna ili regionalna gospodarstva uzrokujući pritom nagli pad proizvodnje, porast nezaposlenosti kao i pogoršanje životnog standarda. Istodobno, trgovina s drugim zemljama također može biti pogođena, dok međusobna povezanost modernih gospodarstava podrazumijeva da epidemija može uključiti i međunarodne lance opskrbe. Činjenica da brza urbanizacija, povećanje međunarodnih putovanja i klimatske promjene čine pandemije globalnim, a ne samo lokalnim fenomenom, impliciraju da je važno za sve zemlje poduzeti potrebne mjere kako bi se suprotstavile ovoj prijetnji.

1.2. Izvori podataka i metode prikupljanja

U svrhu izučavanja tematike rada provedeno je istraživanje za stolom koje uključuje pretraživanje i analizu raspoloživih sekundarnih izvora podataka. Izneseni podaci prikupljeni su korištenjem stručne literature te relevantnih internetskih stranica i stručnih članaka. Od znanstvenih metoda u obradi teme uglavnom su zastupljene metode analize, sinteze, deskripcije, kompilacije te komparacije.

1.3. Sadržaj i struktura rada

Rad je sačinjen od šest međusobno povezanih cjelina. U uvodu su navedeni predmet i cilj rada, izvori podataka korišteni tijekom pisanja rada i metode prikupljanja te sadržaj i struktura rada. Drugom se cjelinom prikazuju opće karakteristike gospodarske krize. Treća je usmjerena na učinke izbijanja povijesnih pandemija na gospodarstvo te su pobliže opisani učinci pandemija na zdravlje, okarakterizirano značenje zdravlja na gospodarski razvitak, ekonomski utjecaji, utjecaj na digitalnu ekonomiju, društveni i politički utjecaji kao i važnost paradigme globalnog razvoja procjenom utjecaja pandemije na globalne lance vrijednosti, dug i digitalizaciju. Četvrtom se cjelinom predočuje hrvatsko gospodarstvo u uvjetima pandemije Covid-19 kroz

analizu gospodarstva prema odabranim indikatorima koji uključuju bruto domaći proizvod, inflaciju, turizam, kretanje robne razmjene te tržište rada. Peta cjelina bazirana je na perspektivama gospodarskog oporavka dok je u zaključku izneseno cjelokupno viđenje problematike rada.

2. OPĆE ZNAČAJKE GOSPODARSKE KRIZE

Općenito govoreći, kriza predstavlja dubok, sveobuhvatan poremećaj u životu pojedinca ili funkcioniranju društva sa snažnim i više ili manje teškim i trajnim posljedicama; prijelomno, prolazno teško stanje.¹

Gospodarska kriza određena je kao makroekonomski pojam koji se odnosi na značajan pad opće ekonomske aktivnosti u određenoj regiji. Obično je prepoznata kroz dva uzastopna tromjesečja gospodarskog pada, što se odražava kroz bruto domaći proizvod, realni dohodak, zaposlenost, industrijsku proizvodnju kao i prodaju na veliko i malo.

Brojne ekonomske teorije pokušavaju objasniti zašto i kako bi gospodarstvo moglo pasti iz svog dugoročnog trenda rasta i ući u razdoblje privremene recesije. Te se teorije mogu općenito kategorizirati kao temeljene na stvarnim ekonomskim čimbenicima, financijskim čimbenicima ili psihološkim čimbenicima, s nekim teorijama koje premošćuju jaz između njih. Širenje epidemije Covid-19 i rezultirajuće blokade javnog zdravlja u gospodarstvu tijekom 2020. godine primjer su vrste ekonomskog šoka koji može potaknuti krizu.

Učinci gospodarske krize ogledaju se u sljedećem:²

- 1) **Porast nezaposlenosti** - gospodarske krize dovode do recesije ili čak depresije, prisiljavajući poduzeća na smanjenje proizvodnje zbog slabe potražnje. Dolazi do racionalizacije troškova proizvodnje otpuštanjem radnika.
- 2) **Pad prihoda kućanstva** - prihodi ljudi padaju zbog veće stope nezaposlenosti. Oni koji još uvijek rade možda će morati primati niže plaće jer poslovanje mjeri učinkovitost i racionalizira operativne troškove. Pad imovine pogoršava situaciju i smanjuje bogatstvo kućanstva.
- 3) **Pogoršanje poslovne dobiti** - potražnja za dobrima i uslugama opada kako dohodak i bogatstvo kućanstava padaju. Pad potražnje ostavio je većinu proizvodnih pogona nezaposlenima. Poduzeća ne mogu raditi u ekonomiji razmjera, povećavajući jediničnu cijenu proizvoda.

¹ Hrvatska enciklopedija, <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=34066> (1.6. 2022)

² Penpoin - Economic Crisis: Types and Effects, <https://penpoin.com/economic-crisis/> (1. 6. 2022.)

- 4) **Društvena kriza** - razina siromaštva raste kako prihodi i bogatstvo kućanstava opadaju.
To izaziva porast društvenih problema kao što su kriminal i glad.

3. UČINCI IZBIJANJA PANDEMIJA NA GOSPODARSTVO

Ekonomski ciklusi praćeni usponima i padovima karakteristika su tržišnih ekonomija.³ Povijest pruža incidencije pandemija, epidemija i bolesti koje su se dogodile u prošlosti, ostavljajući dugotrajne utjecaje na živote ljudi kao i na gospodarske aktivnosti. Jednako tako, povijesni prikaz omogućuje sagledavanje potencijalnih učinaka pandemija na današnje društveno-ekonomske odnose. Značajnije slabljenje gospodarskih aktivnosti vraća u nedavnu prošlost koja je obilježena financijskom krizom 2007. godine te se nedugo potom prometnula u najdublju recesiju još od Velike Depresije iz 1930-ih.

Zarazne su bolesti vodeći uzrok smrti u svijetu i čine četvrtinu do trećine ukupne smrtnosti. Unatoč razvoju farmaceutskih proizvoda, stope zaraznih bolesti rastu zbog promjena u ljudskom ponašanju, većih i gušćih gradova, povećane trgovine i putovanja, neprikladne uporabe antibiotičkih lijekova i pojave novih i ponovno nastalih patogena. Trenutna epidemija humanog koronavirusa (Covid-19) podsjetnik je na lakoću s kojom epidemije zaraznih bolesti mogu prijeći granice i ugroziti gospodarsku stabilnost.

Obilježja pandemije koronavirusa mogu se analizirati kroz dosljedne karakteristike povijesnih izbijanja pandemija. Pandemija uzrokovana virusom Covid-19 jasno pokazuje da se zarazne bolesti lako šire zbog otvorenih ekonomija te lako prijete gospodarskoj stabilnosti. Prethodne pandemije poput crne smrti, SARS-a, gripe H1N1 i svinjske gripe, izazvale su slične ekonomske posljedice diljem svijeta. Međutim, Covid-19 smatra se zaraznijim od gripe i svinjske gripe jer se lako prenosi između ljudi. Druga značajka je kašnjenje u razvoju lijekova za liječenje i njihovo odobrenje jer početna infekcija uzrokuje značajnu smrtnost i štetu gospodarstvu.

U svakom slučaju, zarazne bolesti, bilo da se javljaju kao epidemije ili pandemije, moraju biti obuhvaćene sigurnosnim politikama jer pripadaju u ljudsku sigurnost.⁴ Upravo povijesni prikaz odražava značaj potrebe holističkog sagledavanja Covid-19 kao sigurnosne prijetnje. Isto tako, povijesni pregled omogućuje sagledavanje potencijalnih učinaka te pandemije na današnje društveno-ekonomske odnose. Iako postoji uvjerenje u mogućnost čovječanstva da prevlada

³ Benko, L., Krstanović, K., Sovulj, L.: „Procjena učinaka pandemije koronavirusa na turističke dolaske i noćenja u Republici Hrvatskoj te na vrijednost CROBEXturist indeksa Zagrebačke burze“, EFZG serija članaka u nastajanju, Vol. 2022, No. 01, 2022. str. 4., <https://hrcak.srce.hr/clanak/397392> (26. 5. 2022.)

⁴ Mamić, K., Roksanđić S.: „Širenje zaraznih bolesti kao prijetnja ostvarivanju ljudske sigurnosti i kaznenopravni mehanizmi u sprječavanju širenja bolesti Covid-19“, Hrvatski ljetopis za kaznene znanosti i praksu, Vol. 27 No. 2, 2020, str. 694., <https://hrcak.srce.hr/253331> (27. 5. 2022.)

ovu pandemiju, ne smije se zanemariti činjenica da su pandemije bile događaji koji su mijenjali povijest.

3.1. Utjecaj na zdravlje

Zdravstveni sektor suočava se s izazovima u pandemiji u pogledu dijagnoze, liječenja i prevencije bolesti. Djelovanje medicinskog sustava postalo je opterećenje, a pacijenti s drugim zdravstvenim problemima bivaju zanemareni. Životi liječnika i drugih zdravstvenih djelatnika su pod vrlo visokim rizikom. Ljekarne kao i medicinski opskrbni lanac preopterećeni su.

Širenje virusa izazvalo je poremećaj u zdravstvenim sustavima diljem svijeta dok su se zemlje pokušavale nositi sa zarazom, a istovremeno su zadržale integritet svojih zdravstvenih sustava. Bolnice su bile pod pritiskom da zadovolje stalne potrebe zajednice za zdravstvenim uslugama, dok su odgovorile na dodatno opterećenje oboljelima od Covid-19 te su ponovno prilagodile svoje prioritete skrbi. Hrvatski odgovor na Covid-19 slijedio je mjere koje su usvojile druge europske zemlje koje su uključivale zatvaranje granica, ograničavanje društvene interakcije i stvaranje izolacijskih odjela za Covid-19 unutar bolnica.

Gledajući u prošlost, tijekom pandemije crne smrti stradalo je oko 30-50% stanovništva Europe. U 1980-ima 35 milijuna ljudi umrlo je od HIV-a, AIDS-a i ebole 2014., što je uzrokovalo 10.600 smrtnih slučajeva u Gvineji, Sijera Leoneu i Liberiji u zapadnoj Africi. Pandemija nesrazmjerno pogađa mlado i ekonomski aktivno stanovništvo. Stope morbiditeta i mortaliteta veće su za mlađe osobe jer oni obično imaju niži imunitet od starije generacije. Dakle, glavni utjecaj pandemije je to što uzrokuje značajno povećanje izgubljenih godina života. Štoviše, mnoge zarazne bolesti imaju cjeloživotne posljedice, a u pandemijama mogu postati teže.

Neizravni učinci pandemije na zdravlje uključuju iscrpljivanje resursa za rutinsku zdravstvenu skrb i smanjene stope imunizacije djece te smanjen pristup zdravstvenoj skrbi zbog nemogućnosti putovanja. Tijekom pandemije gripe 2009. godine, porast broja bolničkih prijema zbog gripe i upale pluća prouzročio je porast smrtnih slučajeva zbog moždanog i srčanog udara. Stoga je teško razlikovati smrt koja se može pripisati pandemiji i druge nepovezane bolesti koje su samo slučajne. Sposobnost zdravstvenih radnika za pružanje njege također je smanjena jer se i sami razbole.

3.1.1. Značenje zdravlja za gospodarski razvitak

Potreba ekonomskog vrednovanja u području zdravstva na našim je prostorima dugo vremena bila velika nepoznanica. Naime, uloga zdravstva u procesu razvoja promatrala se kroz načelo humanosti kao jedno od temeljnih načela progresivne socijalne doktrine suvremenog čovječanstva. Bolest, prerana smrt ili patnje nerijetko su se doživljavale kroz suosjećanje s onima koji su bili pogođeni s tim problemima. U razvijenim zemljama, uz navedeno načelo humanosti, mnogo prije nego u nas počelo se razmišljati i o ekonomskom vrednovanju života i zdravlja. Naime, bolest ne samo da pojedincu donosi bol i patnju, već se javljaju i određeni ekonomski gubici. Ne samo na razini pojedinca već i na razini države, odnosno gospodarstva.⁵

Ekonomsko vrednovanje efekata ulaganja u očuvanje i unapređenje zdravlja može utjecati ne samo na društvenu odluku o tome koliko će se financijskih sredstava iz bruto domaćeg proizvoda izdvojiti za zdravstvo nego i na racionalni raspored tih sredstava na pojedinca područja u sustavu zdravstvene zaštite. Pri tome treba imati u vidu činjenicu da su financijska sredstva države oskudna, pa ih je stoga potrebno racionalno koristiti.⁶

Sa stanovništva gospodarstva očekuju se pozitivni ekonomski efekti koje je moguće mjeriti i financijski kvantificirati. Učinci djelovanja zdravstvene zaštite odnose se prije svega na otklanjanje ekonomskih gubitaka što ih uzrokuju bolest.

Općenito govori se o tri elementa zaračunavanja ekonomskih gubitaka zbog bolesti, a koji opterećuju gospodarstvo i društvenu zajednicu u cjelini:⁷

- gubici uslijed prerane smrti izazvane bolešću
- gubici zbog privremene ili trajne nesposobnosti za rad
- gubici izazvani troškovima liječenja i rehabilitacije

Ekonomski gubici izazvani preranom smrću za pojedino gospodarstvo znače gubitak stvarnog ili potencijalnog proizvođača. Stoga je cilj programa zdravstvene zaštite smanjenje broja preranih smrti na minimum, čime će se uložena opravdati. Gubici zbog privremene ili trajne nesposobnosti danas u svijetu predstavljaju velike probleme gospodarstvu. Odsutnost s posla zbog bolesti uzima u suvremenim tržišnim ekonomijama velika financijska sredstva, budući da radnik za vrijeme odsutnosti s posla umjesto zarade dobiva naknadu u iznosu od 50% do 100%

⁵ Čavrak, V... [et al.] *Gospodarstvo Hrvatske, Politička kultura*, Zagreb, 2011., str. 246.

⁶ Ibid.

⁷ Ibid.

zarade. Posebne gubitke trpi suvremena visokospecijalizirana privreda i zbog toga što je radnika odsutnog s posla zbog bolesti relativno teško zamijeniti drugim radnikom koji bi davao odgovarajuće radne učinke. Te gubitke u proizvodnji nije moguće lako procijeniti, ali ih se treba uvažiti kada se govori o gubicima izazvanim bolešću.⁸

3.2. Ekonomski utjecaji

Zbog karantene i opasnosti od širenja bolesti, proizvodnja osnovnih roba je usporena. Lanac opskrbe proizvodima je poremećen, a domaća i međunarodna poduzeća suočavaju se s gubicima. Novčani tok na tržištu je slab, što usporava rast prihoda u gospodarstvu. Milijuni radnika ostali su bez posla jer su industrije zatvorene. BDP mnogih gospodarstava također je pogođen zbog prekida proizvodnje u industrijama.

Pandemije uzrokuju kratkoročni fiskalni i dugoročni ekonomski utjecaj na nacije diljem svijeta. Napori za suzbijanje pandemije uključuju uvođenje karantene, pripremu zdravstvenih ustanova, izolaciju zaraznih slučajeva i praćenje kontakata koji uključuju javnozdravstvene resurse, ljudske resurse i troškove provedbe. To također uključuje izdatke zdravstvenog sustava za pružanje zdravstvenih ustanova za zarazne slučajeve i raspoređivanje potrošnog materijala kao što su antibiotici, medicinske potrepštine i osobna zaštitna oprema.

Pandemije također mogu rezultirati smanjenjem poreznih prihoda i povećanjem rashoda, što uzrokuje fiskalni stres, osobito u zemljama nižeg srednjeg dohotka (LMIC) gdje su fiskalna ograničenja veća, a porezni sustavi još uvijek trebaju poboljšati. Ova ozbiljnost ekonomskog utjecaja primijećena je tijekom virusa ebole u Liberiji zbog porasta izdataka za javno zdravstvo, gospodarskog pada i pada prihoda zbog nemogućnosti vlade da prikupi prihode zbog karantene i policijskog sata.

Ekonomski šokovi česti su tijekom pandemija zbog nedostatka radne snage, bolesti, porasta smrtnosti i ponašanja izazvanog strahom. Osim nedostatka radne snage, poremećaji u transportu, zatvaranje radnih mjesta, ograničena trgovina i putovanja te zatvorena kopnena granica razlozi su gospodarskog usporavanja pandemije.

Pandemija Covid-19 uzrokuje višestruke posljedice udara na gospodarstvo:⁹

⁸ Ibid., str. 248.

⁹ Službena web stranica Europske unije, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/?uri=CELEX%3A52020DC0112> (2. 3. 2022.)

- udar zbog smanjenja rasta u Kini u prvom tromjesečju 2020.
- udar na opskrbu europskog i svjetskog gospodarstva uzrokovan poremećajem u lancima opskrbe zbog odsustva radnika s radnih mjesta
- udar na potražnju europskog i globalnog gospodarstva uzrokovan smanjenom potražnjom potrošača i negativnim učinkom neizvjesnosti ulaganja te
- posljedice ograničene likvidnosti za poduzeća

3.3. Utjecaj na digitalnu ekonomiju

Digitalna ekonomija: predstavlja „onaj dio gospodarske aktivnosti koji proizlazi isključivo ili prvenstveno iz digitalnih tehnologija s poslovnim modelom koji se temelji na digitalnim proizvodima ili uslugama“.¹⁰

Digitalna je ekonomija i prije izbijanja pandemije imala značajan pozitivan utjecaj na gospodarski rast mnogih zemalja promicanjem nadogradnje industrijske strukture, zapošljavanje i restrukturiranje zapošljavanja.

Iako je izbijanje Covid-19 šokiralo gospodarstva i sa strane ponude i sa strane potražnje, mjere kućne izolacije promovirale su razvoj novih poslova kao što su e-trgovina, telemedicina i internetski uredi, povećanje potražnje za digitalnom ekonomijom. To je uvelike pridonijelo ublažavanju gospodarskih gubitaka.

Vrijedi napomenuti da su dva glavna oblika digitalne ekonomije: digitalna industrijalizacija i industrijska digitalizacija:

- 1) Digitalna industrijalizacija podrazumijeva razvoj ICT industrija, uključujući proizvodnju elektroničkih informacija, telekomunikacije, usluge softvera i informacijske tehnologije te internetsku industriju.
- 2) Industrijska digitalizacija duboko integrira napredne digitalne tehnologije s tradicionalnim industrijama. To ubrzava transformaciju i nadogradnju tradicionalnih industrija te poboljšava njihovu proizvodnu učinkovitost.

¹⁰ Radoš, T.; Digitalna transformacija, <https://www.hgk.hr/documents/air-digitalna-transformacija-rados-1406202160ca2b20b0325.pdf> (27. 5. 2022.)

3.4. Društveni i politički utjecaji

Iznimno značajan utjecaj odrazio se i po pitanju društva, na društvo je utjecalo na mnogo načina. Uslužni sektor nije mogao opsluživati ljude zbog nedostupnosti proizvoda. Veliki događaji i sportski turniri odgođeni su ili otkazani kako bi se izbjegla javna okupljanja. Nacionalna i međunarodna putovanja su zabranjena, a kulturna i vjerska događanja također su prekinuta.

Pandemije imaju značajne društvene i političke učinke kao što su sukobi među nacijama, raseljavanje stanovništva te povećane društvene napetosti i diskriminacija. Mnoge predmoderne pandemije uzrokovale su ozbiljne demografske promjene, moralne šokove te društvene i političke poremećaje. Empirijski dokazi sugeriraju da pandemije mogu stvoriti političke napetosti i nemire, osobito u zemljama sa slabim institucijama.

Virus ebole 2014. godine rezultirao je političkim i društvenim nemirima u državi obzirom da je vlada nametnula karantenu i policijski sat kako bi se ublažilo širenje bolesti sa sigurnosnim snagama koje je šira javnost doživljavala kao zavjeru i suprotstavljanje vladi. Ovaj problem izazvao je neredu i nasilje u zemlji, uključujući prijetnje zdravstvenom osoblju i oštećenje zdravstvenih ustanova i zaliha.

Čak i u najprosperitetnijim gospodarstvima i dalje postoje siromaštvo i grube nejednakosti, a mnogi pojedinci i skupine žive u uvjetima koji predstavljaju uskraćivanje ekonomskih, socijalnih, građanskih, političkih i kulturnih ljudskih prava. Socijalne i ekonomske nejednakosti utječu na pristup javnom životu i pravdi. Globalizacija je generirala veće stope gospodarskog rasta, ali previše je njezinih blagodati uživano nejednako, unutar različitih društvenih grupa i među njima. Takvi temeljni izazovi ljudske sigurnosti zahtijevaju djelovanje kod kuće kao i međunarodnu suradnju.¹¹

¹¹ Mamić, K., Roksandić S.: „Širenje zaraznih bolesti kao prijetnja ostvarivanju ljudske sigurnosti i kaznenopravni mehanizmi u sprječavanju širenja bolesti Covid-19, Hrvatski ljetopis za kaznene znanosti i praksu, Vol. 27 No. 2, 2020, str. 694., <https://hrcak.srce.hr/253331> (27. 5. 2022.)

3.5. Covid-19 i globalni razvoj

Covid-19 naglašava potrebu razumijevanja suvremenih globalnih izazova umjesto da se usredotoči na uži pristup međunarodnog razvoja. Paradigma međunarodnog razvoja usredotočuje se na bilateralne odnose temeljene na međusobnoj pomoći, dok globalni razvojni pristup otkriva procese i pitanja vezana uz zemlje. Globalni međunarodni razvoj usredotočen je na zajedničke probleme i zajednička pitanja kao što su globalno zatopljenje, terorizam, pandemije itd. Globalni se razvoj bavi prepoznavanjem da se pravedan svijet formira suradnjom i zajedničkim vrijednostima, a ne samo transformacijom gospodarstva u razvoju.

Paradigma globalnog razvoja temelji se na tri važna aspekta:

- 1) Prvo, međudodnos između suvremenih kapitalističkih zemalja nadilazi nacionalne granice.
- 2) Drugo, postoji nekoliko izazova s kojima se zajedno suočavaju nacije diljem svijeta.
- 3) Treće, globalni razvoj je u pomaganju jedni drugima u rješavanju zajedničkih izazova i smanjenju globalne nejednakosti.

Ovi su ciljevi prepoznati i dio su globalnih ciljeva održivog razvoja i drugih sporazuma. Međusobno povezani svijet doveo je do širenja Covid-a 19 u vrlo kratkom vremenu. Doista, to je dobar primjer zajedničkih izazova zemalja i neuspjeha globalnog javnog dobra. Pandemija je prouzročila uznemirujuće ekonomske, zdravstvene i socijalne posljedice diljem svijeta.

Osim zdravstvenih učinaka, pandemija je stvorila najgori društveni i ekonomski utjecaj na živote ljudi. Došlo je do gubitka posla i sredstava za život, a ljudi pate od anksioznosti zbog gubitka društvenih kontakata. Važnost paradigme globalnog razvoja može se ispitati procjenom utjecaja pandemije Covid-19 na globalne lance vrijednosti, dug i digitalizaciju.

Covid-19 ozbiljno je utjecao na globalne lance vrijednosti diljem svijeta, osobito na poljoprivredne i industrijske oblike u posljednjih 30 godina. Pandemija je izazvala ozbiljnu nestašicu u zalihama robe proizvedene u Kini, a posebno je nedostatak medicinskih zaliha utjecao na zdravstveni scenarij mnogih zemalja. Zbog rastućeg nacionalizma i protekcionizma za industrijski suverenitet, mnoge su zemlje uvele zabranu izvoza, što je rezultiralo nedostatkom medicinskih potrepština kao što su farmaceutski lijekovi, osobna zaštitna oprema i drugi medicinski proizvodi. Kao rezultat toga, povećao se pritisak na domaće lance vrijednosti, a ponovno se pojavila deglobalizacija. Lanci vrijednosti morat će se restrukturirati

nakon pandemije kako bi se poboljšala kvaliteta i količina radnih mjesta i osigurale održive tranzicije.

Pandemija Covid-19 negativno je utjecala na javne financije. Vlade se također suočavaju s fiskalnim deficitom zbog povećanih izdataka za socijalnu zaštitu za nezaposlene i siromašne i smanjenih poreznih prihoda.

Pozitivan utjecaj Covid-a 19 na gospodarstva trećeg svijeta bio je povećanje digitalizacije. Uz sve veću prijetnju prijenosa infekcije fizičkim kontaktom, virtualni prostor transakcija stekao je popularnost. Šansa za širenje kroz društveni kontakt ubrzala je online radne platforme i digitalno organiziranu logistiku. Uz online transakcije i digitalne platforme za rad, postoji prilika za razvoj centralizirane baze podataka koja može poslužiti kao ekonomska prednost. Postalo je ključno biti dio globalnog digitalnog pokreta za poboljšanje socio-ekonomskog bogatstva i ublažavanje utjecaja pandemije Covid-19 putem digitalizacije.

Dakle, Covid-19 zahtijeva globalnu razvojnu perspektivu, a ne međunarodna razvojna paradigma jer se globalna razvojna paradigma može učinkovito suočiti s izazovima. Prioritet daje suradnji na globalnoj razini, a ne usredotočuje se na nacionalna i državna pitanja jer problemi zemalja zahtijevaju promišljen pristup.

4. HRVATSKO GOSPODARSTVO U UVJETIMA PANDEMIJE COVID-19

Jedan od najvažnijih ciljeva gospodarske politike u svakoj zemlji pa tako i u Hrvatskoj odnosi se na izgradnju i stalno unapređivanje gospodarskog sustava, i to zato da bi on bio sposoban generirati visoke stope rasta koje su istovremeno ekonomski, socijalno i ekološki održive.¹²

Nakon što je 1. srpnja 2013. postala 28. država članica Europske unije, hrvatsko se gospodarstvo uspjelo vratiti rastu tek 2015. - od krize iz 2008. zemlja je doživjela šest uzastopnih godina ekonomske recesije, s padom BDP-a za 12%. Nakon stabilizacije gospodarske situacije, u 2019. ponovno dolazi do narušavanja gospodarskih aktivnosti uzrokovanih pandemijom Covid-19. Ipak, oporavak hrvatskog gospodarstva nastavio se 2021., ponajviše podržan snažnom potrošnjom kućanstava i boljim od očekivanog učinka turističkog sektora.

Hrvatsko gospodarstvo izrazito je izvozno orijentirano, uključujući izvoz usluga (turizam), što ga čini ranjivim na vanjske šokove. Kao što je već prethodno navedeno, pandemija Covid-19 ima veliki utjecaj na ekonomske aspekte kao što su primjerice analiza utjecaja na temeljne makroekonomske indikatore poput BDP-a, inflacije, uvoza, nezaposlenosti. Kako bi se prikazao utjecaj zdravstvenog šoka na gospodarstvo primijenjen je prikaz u okviru AS-AD modela. Ovaj model je modificiran jer je na ordinati umjesto razine cijena (P) inflacija (π).

Za razliku od svih dosada poznatih ekonomskih kriza, ova najnovija u sebi sadrži čak četiri šoka:¹³

- (1) šok ponude;
- (2) šok potražnje;
- (3) pad očekivanja i rast neizvjesnosti
- (4) šok brzih loših mjera.

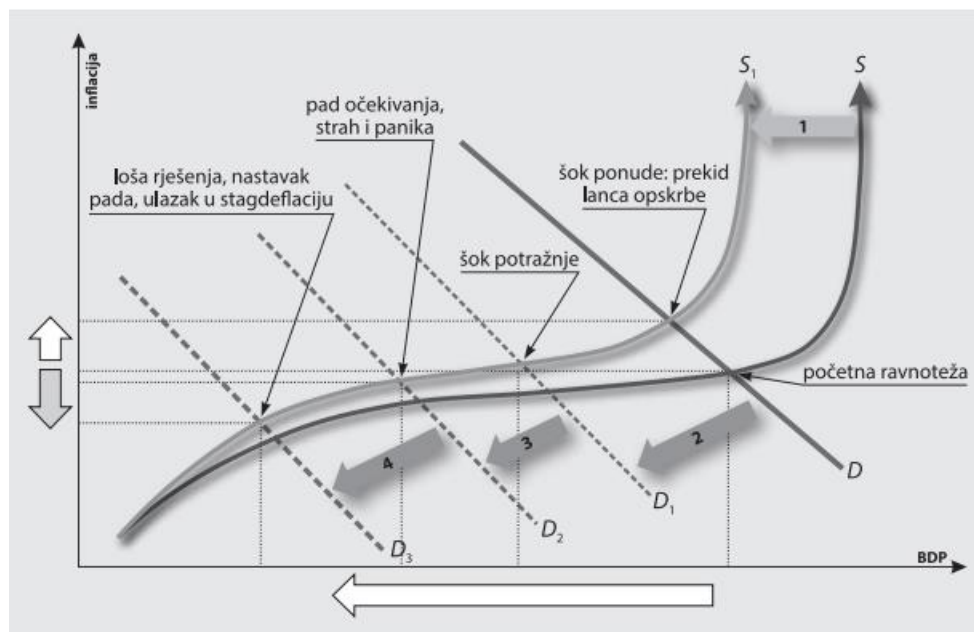
¹² Nestić, D., Mervar, A.: „Makroekonomska politika i gospodarski rast u Hrvatskoj: stanje i perspektive“, Privredna kretanja i ekonomska politika, Vol. 9 No. 73, 1999. str. 299., <https://hrcak.srce.hr/file/98017> (2. 3. 2022.)

¹³ Čavrak V.: „Makroekonomija krize Covid 19 i kako pristupiti njenom rješavanju“, EFZG serija članaka u nastajanju, Vol. No. 03, 2020. str. 8. - 9., <https://hrcak.srce.hr/file/343894> (4. 3. 2022.)

Šokovi se nakon prvog nastupa međusobno cirkularno podupiru generirajući pritom negativnu spiralu odnosno spiralu stagflacije. Šok ponude, šok potražnje kao i pad očekivanja i rasta neizvjesnosti posve su izvjesna za razliku od četvrtog koji je potencijalni šok (loša procjena stanja, neznanje o budućnosti, nedostatne mjere, nepovjerenje u vlast i nositelje ekonomske politike i sl.). Obzirom na teškoće u početnom radu kriznog menadžmenta u pogledu brze zaštite gospodarstva i građana, ovaj šok čini se izvjesnim. Uz napomenu da će taj šok imati potencijalno najdulje vremensko trajanje jer ga svaka pogrešna mjera donesena u bilo kojem trenutku trajanja krize može dodatno potaknuti. Glavne poteškoće kriznog menadžmenta proizlaze iz spoznajnog jaza i vremenskog jaza donošenja i provedbe odluka. Već su se pojavile široke rasprave o takozvanim „totalitarnim“ i „demokratskim“ odgovorima na krizu Covid-19, a koje odražavaju razlike u vremenu i načinu odgovora na krizu u različitim državama u svijetu.

Pojednostavljeni ekonomski model nastanka ekonomske krize u vrijeme pandemije Covid-19 prikazan je na grafu 1.

Graf 1: AS-AD model korona šoka

Izvor: „Makroekonomija krize Covid 19 i kako pristupiti njenom rješavanju“, EFZG serija članaka u nastajanju, Vol. No. 03, 2020. str. 9., <https://hrcak.srce.hr/file/343894> (4. 3. 2022.)

Iz grafa je moguće iščitati sljedeće podatke: prvo se dogodio zdravstveni šok, koji uzrokuje šok ponude, odnosno zbog donošenja mjera sve se recentne gospodarske aktivnosti obustavljaju te nastupa lockdown. Nakon toga, veliki broj umrlih izaziva strah i paniku te

neizvjesnost koja pak dovodi do pada potrošnje. U tom periodu ljudi nisu skloni trošiti svoj novac nego ga stavljaju sa strane ne bi li taj novac imali u slučaju hitnog stanja. Naravno, tu nije kraj problema, jer zbog pada potrošnje dolazi i do smanjenja novčanih tokova, što za reperkusiju ima to da poduzeća pogođena krizom strahuju od možebitnog bankrota. Da bi poduzeća mogla funkcionirati nakon smanjenja novčanih tokova, moraju otpuštati zaposlene, što dovodi do direktnog rasta broja nezaposlenih ljudi. Zbog velikog broja nezaposlenih ljudi smanjuje se kupovna moć kućanstva, što dovodi do smanjenja potražnje za određene proizvode. Uzmimo na primjer dvije osobe koje rade u kućanstvu i imaju dvoje djece. Ako jedna osoba ostane bez prihoda, druga mora preuzeti cijeli teret financiranja obitelji, što može biti direktna reperkusija na financijski sustav. Na kraju zbog svega toga dolazi do neizvjesnosti i straha što će se dogoditi u budućnosti te se time krug zatvara i produbljuju se spomenuti šokovi.¹⁴

4.1. Analiza krize hrvatskog gospodarstva prema odabranim indikatorima

Cjeloviti uvid u gospodarske karakteristike moguće je ostvariti analizom ključnih makroekonomskih varijabli. U modelskom makroekonomskom prikazu uobičajeno je koristiti četiri makroekonomske varijable.¹⁵

Prva je kretanje proizvodnje / outputa koja se mjeri veličinom bruto domaće proizvoda (BDP), bruto nacionalnog proizvoda (BNP) ili nacionalnog dohotka (Y). Iako u osnovi svaki od ovih pokazatelja mjeri isto, a to je vrijednost proizvedene količine roba i usluga u nacionalnom gospodarstvu u jedinici vremena, oni tu vrijednost mjere na različitim punktovima kružnog toka ekonomske aktivnosti od proizvodnje do potrošnje i s različitim aspektata nužnih za razumijevanje gospodarskih zbivanja.

Druga varijabla, zaposlenost, odnosno nezaposlenost, praćena je mjerenjem proizvodnosti rada, dakle pokazateljem učinkovitosti korištenja rada kao oskudnog resursa.

Treća varijabla, inflacija, uobičajeno je mjerena različitim indeksima kojima se bilježi promjena kako opće razine cijena tako i promjena relativnih cijena, odnosno promjena u međusobnom odnosu i kretanju cijena različitih proizvoda i usluga.

¹⁴ Čavrak V.: „Makroekonomija krize Covid 19 i kako pristupiti njenom rješavanju“, EFZG serija članaka u nastajanju, Vol. No. 03, 2020. str. 8. - 9., <https://hrcak.srce.hr/file/343894> (4. 3. 2022.)

¹⁵ Čavrak, V.: Gospodarstvo Hrvatske, Politička kultura, Zagreb, 2011., str. 18.

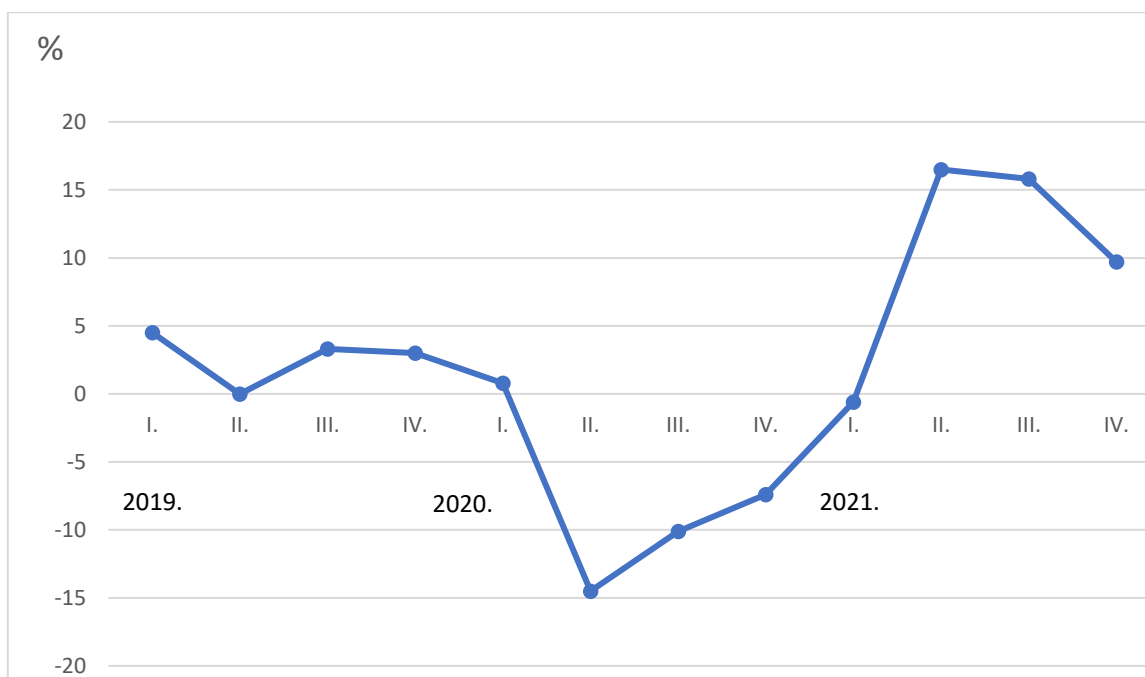
Četvrta je varijabla tečaj nacionalne valute koji, uz analizu platne bilance i njenih komponenti, odražava različite aspekte ekonomske razmjene nacionalnog gospodarstva s međunarodnim / globalnim okruženjem. Kako je hrvatsko gospodarstvo djelovalo u različitim ekonomskim sustavima i koristilo različite valute, to je u dugoročnoj analizi korisno pratiti i realne robne tokove pomoću pokazatelja pokrivenosti uvoza izvozom.

Daljnji nastavak rada pruža analizu gospodarskih aktivnosti u Republici Hrvatskoj prema odabranim indikatorima. Promatrani indikatori uspoređuju 2019. godinu u kojoj je gospodarska situacija bila stabilna s pandemijskim godinama 2020. i 2021.

4.1.1. Bruto domaći proizvod

Za razliku od prethodnih godina hrvatsko gospodarstvo u 2020. godini popraćeno je prekidom niza pozitivnih trendova. Zabilježen je znatan pad BDP-a u postotnom iznosu od 8 % što predstavlja jedan od najvećih padova među državama članicama Europske unije. Najznačajniji uzrok takvog pada odnosi se na strukturu gospodarstva u kojoj veliki utjecaj ima turizam. Prema strukturi BDP-a otprilike se tri četvrtine ukupnog pada domaće i inozemne potražnje odnosilo na smanjenje izvoza usluga u kojem najveći udio imaju prihodi od turizma. U prvom tromjesečju 2020. Hrvatska je bilježila blagi rast u iznosu od 0.3 % gospodarske aktivnosti u odnosu na isto tromjesečje prethodne godine.

Graf 2: Tromjesečni obračun BDP-a (realne stope rasta) u razdoblju 2019. – 2021.

Izvor: obrada autora prema podacima Državnog zavoda za statistiku

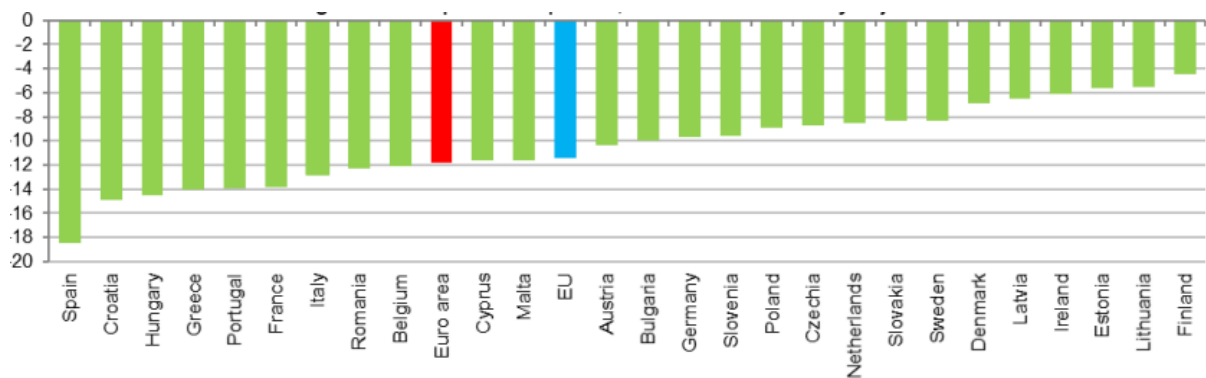
Prema grafičkom prikazu prvi pokazatelji usporavanja gospodarske aktivnosti u promatranom razdoblju vidljivi su su drugom tromjesečju 2020. godine koji su se zatim u drugoj polovici navedene godine postupno stabilizirali. U odnosu na drugo tromjesečje 2019. godine, BDP je u drugom tromjesečju 2020. godine realno manji za 14, 5%. Navedeni podatak ukazuje da je to najveći realni pad tromjesečnog BDP-a od 1995. godine kada se i počela provoditi tromjesečna procjena BDP-a. Razlog smanjenja BDP-a za navedeni postotak ogleda se u činjenici smanjenja prodaje u određenim maloprodajnim sektorima.

Drugo i treće tromjesečje 2021. godine obilježeno je razmjerno povoljnom epidemiološkom situacijom. U 2021. godini realni gospodarski rast intenzivirao se na tromjesečnoj razini stoga se realni BDP u drugom tromjesečju povećao za 16,5 %. Ponovno postupno pogoršavanje epidemiološke situacije do kraja 2021. dovodi do ponovnog pada BDP-a u postotnom udjelu od 9,7%.

Pad BDP-a postignut je i na razini Europske unije od 6,1%. Za razliku od ostalih članica EU jedino je Irska zabilježila rast izvoza farmaceutskih proizvoda, pogodujući prisutnosti velikih američkih farmaceutskih kompanija koji su i prethodnih godina činili najrazvijeniji izvozni

proizvod. Najveći je utjecaj na pad gospodarske aktivnosti čak 19 država članica Europske unije imalo smanjenje inozemne potražnje, točnije pad vrijednosti izvoza roba i usluga. Smanjenje potražnje odrazilo se na smanjenje domaće proizvodnje, ali i na smanjenje vrijednosti uvoza roba i usluga. Na pad ukupnog BDP-a najveći je utjecaj imala grupa djelatnosti koja sačinjava trgovinu na malo i veliko, smještaj gostiju, pripremu i usluživanje hrane kao i prijevoz i skladištenje.

Graf 3: Stope rasta BDP-a država članica EU u drugom tromjesjeću 2020. godine

Izvor: Eurostat, <https://ec.europa.eu/eurostat/web/national-accounts/data/main-tables> (25. 3. 2022.)

Među državama članicama Europske unije najveći pad BDP-a u drugom tromjesjeću 2020. u odnosu na prethodno tromjesjeće zabilježila je Španjolska (-18,5 %), zatim Hrvatska (-14,9 %), Mađarska (-14,5 %), Grčka (-14,0 %), Portugal (-13,9%) i Francuska (-13,8%). Najniži pad BDP-a zabilježen je u Finskoj (-4,5%), Litviji (-5,5%) i Estoniji (-5,6%), zatim Irskoj (-6,1%), Latviji (-6,5%) i Danskoj (-6,9%).

4.1.2. Inflacija

Inflacija potrošačkih cijena i prije pandemije, koja je na određeni način narušila kako stranu ponude tako i stranu potražnje, bila je relativno niska bez značajnih promjena. U prethodnih deset godina raspon je prosječne godišnje inflacije potrošačkih cijena iznosio 4,5 %. U 2020. godini koja je popraćena izvanrednim okolnostima, inflacija potrošačkih cijena nije slijedila značajan pad osobne potrošnje, odnosno potražnje.

Tablica 1: Prosječne i godišnje stope inflacije u RH u razdoblju 2019. 2021.

GODINA	PROSJEČNA GODIŠNJA STOPA INFLACIJE	GODIŠNJA STOPA INFLACIJE
2019.	0.8	1.4
2020.	0.1	-0.7
2021.	2.6	5.5

Izvor: obrada autora prema podacima Državnog zavoda za statistiku

Prosječna inflacija u 2020. godini ostvarena je na razini od 0,1% što je samo za 0,7% manje nego u 2019. godini koja nije bila obilježena značajnim gospodarskim poremećajima. U većem dijelu 2020. primjetno je deflacijsko kretanje potrošačkih cijena. Temeljni deflatorni pritisci u 2020. proizišli su iz cijena naftnih derivata, osobito pada globalnih cijena nafte koji se preusmjerio na domaće tržište. Inflatorni pritisci ponajviše su proizlazili iz cijena hrane i usluga. Unutar usluga ponajviše se ističu frizerske, poštanske, ugostiteljske, usluge sporta i rekreacije kao i ugostiteljske usluge suočene s povećim padom prometa i potražnje.

4.1.3. Turizam

S početkom globalne pandemije Covid-19, među prvima su prestale turističke aktivnosti, obzirom da si su zemlje morale preusmjeriti svoj fokus na prevenciju širenja virusa zajedno s hitnim poticajnim mjerama potrebnim za ublažavanje gospodarskih posljedica. Pandemija kao svjetska ugroza, pokazala da je turizam snažno povezan i ovisan o zdravstvenim prilikama ne samo na lokalnoj, regionalnoj ili nacionalnoj, već i na međunarodnoj razini.¹⁶ Otkazivanje putovanja uzrokovalo je osjetno smanjenje prihoda kao i problema s likvidnošću za sve koji se bave turizmom.

Sa svojih gotovo 1100 milja jadranske obale, Hrvatska je država članica koja najviše ovisi o turizmu te predstavlja jedno od najpopularnijih odredišta. Iz tog razloga ima iznimno značajan utjecaj na kretanja na domaćem tržištu. Prema podacima Hrvatske narodne banke, sektor

¹⁶ Kranjčević, J. (2020): „Turizam i zdravstvena sigurnost“, Institut za turizam, br. 5., str. 1., http://www.iztg.hr/files/file/RADOVI/2020/COVID-19/Kranj%C4%8Devi%C4%87-J_2020.pdf (30. 5. 2022.)

turizma čini gotovo 40% izvoznih prihoda zemlje i doprinosi 11% ukupnog bruto domaćeg proizvoda (BDP) zemlje.¹⁷

Pandemija ograničava same temelje turističkog gospodarstva, odnosno:¹⁸

1. iznos diskrecijskog dijela dohotka koji se troši na turizam i putovanja se smanjuje zbog globalne gospodarske krize i pada BDP-a većine razvijenih zemalja koje su istodobno i glavna emitivna tržišta
2. smanjuje se prometna povezanost emitivnih i receptivnih turističkih regija zbog uspostave epidemioloških mjera usmjerenih na suzbijanje brzog širenja bolesti i destinacije su sve teže dostupne ili nisu dostupne uopće
3. smanjuje se i sloboda kretanja građana unutar matične države što dovodi do smanjenja domaće potražnje
4. bolest Covid-19 najviše ugrožava starije dobne skupine koje su do sada bili jedan od najvažnijih tržišnih segmenata za produženje turističke sezone, a koji će vjerojatno ubuduće biti znatno manje skloni putovanjima pa će se samim time i produbiti problem sezonalnosti, koji muči ne samo hrvatski turizam nego i turizam svih zemalja čija se ponuda temelji na turizmu „sunca i mora“ te
5. narušava se povjerenje između turističke ponude i potražnje, što je možda i najveći problem s obzirom na to da se povjerenje dugo gradi i lako se gubi, ali to predstavlja očekivanu reakciju ljudi na nekontrolirano i brzo širenje nove, nepoznate i potencijalno smrtonosne zarazne bolesti.

Tablica 2: Broj turističkih dolazaka i noćenja stranih turista u RH u razdoblju 2019. – 2021.

GODINA	BROJ DOLAZAKA	BROJ NOĆENJA
2019.	17 353 488	84 147 631
2020.	5 545 279	35 379 064
2021.	10 640 809	62 847 827

Izvor: obrada autora prema podacima Državnog zavoda za statistiku

¹⁷ Državni zavod za statistiku, <https://dzs.gov.hr/> (29. 3. 2022.)

¹⁸Krešić, D., Mikulić, J. (2020): „Scenarij faznog pristupa oporavku turističkog tržišta nakon COVID-19 pandemije“, Institut za turizam, br. 1, str. 1. http://www.iztg.hr/files/file/RADOVI/2020/COVID-19/Kre%C5%A1i%C4%87-D_Mikuli%C4%87-J_2020.pdf (29. 3. 2022.)

U 2019. broj dolazaka stranih turista u Hrvatsku dosegao je 17 milijuna, a broj noćenja stranih turista iznosio je 84 milijuna. U 2020. bilo je čak 32% manje dolazaka stranih turista u Hrvatsku u odnosu na prethodnu godinu što se odražava i na smanjen broj noćenja u postotnom udjelu od 42%. Slijedom pozitivnih kretanja u 2021. dolazi i do povećanja broja dolazaka za 52% u odnosu na 2020.

4.1.4. Kretanje robne razmjene

Globalna ekonomska kretanja ukazuju na značaj vanjske trgovine u gospodarskom razvitku i sve naglašeniju tendenciju integriranja nacionalnih ekonomija. Ekonomsko je objašnjenje tih kretanja u teoriji vanjske trgovine, koja ističe prednost međunarodne podjele rada i specijalizacije, što doprinosi povećanju proizvodnje i potrošnje, odnosno, rastu materijalnog bogatstva i blagostanja nacije.¹⁹

Zbog širenja epidemije Covid-19 i mjera za njezino suzbijanje već je tijekom prvog tromjesečja 2020. godine bilo nesporno kako će većina svjetskih, uključujući pritom i hrvatsko gospodarstvo, doživjeti pad. Međutim, već nakon početnog iznenadnog šoka izazvanog pandemijom, već u drugoj polovici 2020. godine robna se razmjena počela znatno oporavljati, no to nije bilo dovoljno da se u potpunosti nadoknadi nanescena šteta s početka godine. Zbog osjetnog pada domaće potražnje ostvaren je ekstremniji pad robnog uvoza, što za rezultat ima poboljšanje salda u robnoj razmjeni. Smanjenje trgovinskih tijekova u vrijeme pandemije, osobito uvoza, u velikoj mjeri ublažila je trgovina medicinskim proizvodima i potrebnom opremom. Iako se dinamika robne razmjene, i u godinama koje su prethodile izbivanju epidemije, djelomično usporavala, na nju su dodatno utjecale prateće epidemiološke mjere i širenje zaraze.

Među najvažnijim vanjskotrgovinskim partnerima Hrvatske ističu se države članice Europske unije, osobito Njemačka, Italija i Slovenija. Godine 2020. upravo je robna razmjena s tržištem Europske unije predstavljala 70% ukupnog izvoza te oko 89% ukupnog uvoza, dok je robna razmjena s trećim zemljama činila oko 30% ukupnog izvoza koji je pao za oko 5% te oko 20% ukupnog uvoza koje je također pao za 6% usporedno s prethodnom 2019. godinom.²⁰

¹⁹ Ladavac, J., Škuflić, L.: „Analiza vanjskotrgovinske razmjene republike Hrvatske po županijama“, Ekonomski pregled, Vol. 52, No. 7-8, 2001. str. 925. <https://hrcak.srce.hr/file/45136> (29. 3. 2022.)

²⁰ Izvozni portal, <https://izvoz.gov.hr/o-hrvatskom-izvozu/9> (29. 3. 2022.)

Među rijetkim skupinama robe čije je izvoz porastao ističu se prehrambeni proizvodi. Slabi pad izvoza u Hrvatskoj povezan je i sa slabijom participacijom u globalnim lancima vrijednosti, posebice onima orijentiranim na automobilsku industriju. Nasuprot robnom izvozu koji je relativno otporan, Hrvatska se u promatranom razdoblju izdvaja kao jedna s najvećom stopom godišnjeg pada uvoza na što su utjecali kontradikcija osobne potrošnje i investicija, niže cijene nafte, isto kao i manji izvoz zbog njegove uvozne ovisnosti.

Kao i kod izvoza, najviše je pao uvoz energenata koji je, uključujući prijevozna sredstva, bio odgovoran za više od 2/3 ukupnog pada uvoza. Obzirom da se izvoz energenata smanjio padom cijena nafte, pad je na strani uvoza, pored manjih uvoznih cijena, također velikim dijelom rezultat pada uvezenih količina, odnosno manje potražnje za energentima. Navedeno u određenoj mjeri reflektira slabiju turističku sezonu i restriktivne mjere koje su uvelike reducirale gospodarsku aktivnost te ograničile mobilnost kao i potaknule alternativne oblike organizacije rada. Manjak robne razmjene u postotnom udjelu od 18,1 % BDP-a u 2019. godini, smanjio se u 2020. na 17,0 % BDP-a., pri čemu je poboljšanje salda bilo široko rasprostranjeno osobito u razmjeni energenata, hrane i prijevoznih sredstava.

Za razliku od toga, primjetnije pogoršanje ostvareno je samo u razmjeni kemijskih proizvoda, što rezultira veći uvoz medicinskih i farmaceutskih proizvoda. Kao izravna posljedica pandemije uvelike se povećala potražnja za lijekovima i ostalim medicinskim proizvodima. Snažnijem rastu doprinio je i uvoz antigenskih testova i ostale medicinske opreme. U ukupnom robnom uvozu u 2020. godini, udio uvoza medicinske opreme ostvaren je u postotnom udjelu od 12%.

Godinu 2021. obilježava dodatni oporavak gospodarske aktivnosti i inozemne potražnje vanjskotrgovinskih partnera koji se odrazio na daljnje jačanje robne razmjene s inozemstvom u prvom tromjesečju u odnosu na 2020. koja je bila ograničena utjecajem brojnih epidemioloških mjera. Prema podacima platne bilance robni je izvoz u prvom tromjesečju 2021. porastao za 4,6 % na godišnjoj razini nakon laganog rasta od svega 1,0 % u isto promatranom razdoblju 2020. Istovremeno robni je uvoz porastao za 2,6 %, nakon što se u istom razdoblju prijašnje godine smanjio za 0,7%. Usprkos bržem rastu robnog izvoza od uvoza manjak je u robnoj razmjeni s inozemstvom u prvom tromjesečju 2021. ostao nepromijenjen, nakon što se u istom razdoblju 2020. smanjio za 2,6%.

Tablica 3: Robna razmjena s inozemstvom u razdoblju 2019. – 2021. (mil. kn)

Godina	Izvoz	Uvoz	Saldo	Pokrivenost uvoza izvozom (%)
2019.	112.878	185.197	-72.319	61
2020.	112.131	172.433	-60.302	65
2021.	143.743	213.038	-69.295	67

Izvor: obrada autora prema podacima Državnog zavoda za statistiku

Iz prethodne tablice uočljivo je kako je u 2020. godini koja se očitovala najvećim negativnim učincima krize, došlo do pada izvoza i uvoza. Na navedeni pad u velikoj su mjeri utjecala nepovoljna zbivanja kod većine vanjskotrgovinskih partnera Hrvatske. Obzirom da je gotovo cijeli svijet zahvaćen pandemijom dolazi do prekida izvoza i uvoza obzirom da dolazi do prekida globalnih lanaca proizvodnje i opskrbe što posebno utječe na mala i otvorena nacionalna gospodarstva poput hrvatskog. Kao što je već i u prijašnjem dijelu rada istaknuto, 2021. godina rezultirala je ponovnim jačanjem gospodarske aktivnosti koja se odrazila na jačanje robne razmjene s inozemstvom što dokazuje porast robnog izvoza i uvoza.

4.1.5. Tržište rada

Tržište rada, slično kao i inflacija ima svoje specifičnosti u hrvatskom gospodarstvu. Od svih proizvodnih čimbenika rad se danas promatra kao najvažniji gospodarski resurs. U primitivnim gospodarstvima rad je bio jedini izvor vrijednosti. Zaposlenost i proizvodnost rada bitno određuju proizvodne mogućnosti gospodarstva. Visina, kretanje i distribucija plaća bitno određuju standard stanovništva, agregatnu potražnju za proizvodima, ali i troškove poslovanja, a time i konkurentnost gospodarstva.²¹

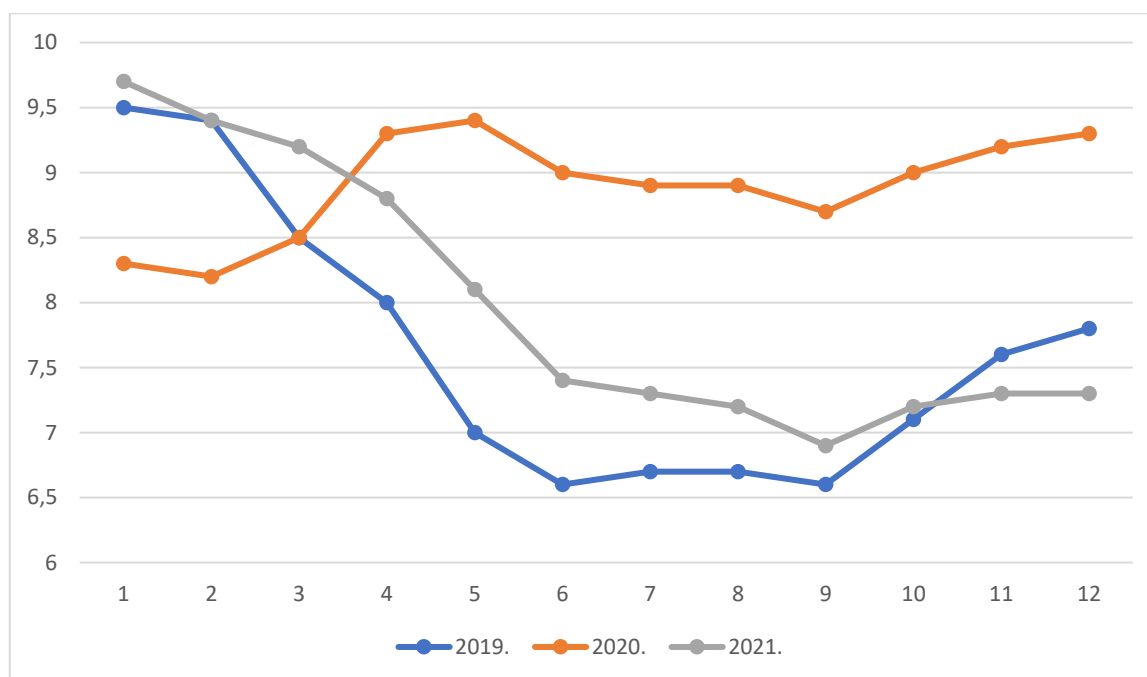
Nezaposlenost ima velike i značajne utjecaje na cjelokupno gospodarstvo, od pojedinca do države, pa i u međunarodnim razmjerima. Predstavlja jedan od najtežih problema za gospodarstvo jer znači izostanak proizvodnje i prihoda, izaziva visoke fiskalne troškove

²¹ Čavrak, V... [et al.] *Gospodarstvo Hrvatske, Politička kultura*, Zagreb, 2011., str. 127.

(povećavaju se socijalni transferi, potpore nezaposlenima i za zapošljavanje, a smanjeni su porezi i doprinosi koje bi zaposleni plaćali), pridonosi značajnoj „razgradnji“ ljudskog kapitala gospodarstva, povećava nejednakost i neravnopravnost u društvu. Najizravnije je povezana s ostvarenjem BDP-a po stanovniku. O tom odnosu ovisi investicijski potencijal gospodarstva, a time i zaposlenost i ukupni razvitak. .

Hrvatska je već godinama obilježena visokom razinom nezaposlenosti, no ta se stopa posljednjih godina konstantno smanjuje. U drugom tromjesečju 2020. u odnosu na isto tromjesečno razdoblje prethodne godine vidljiv je povećan broj osoba privremeno odsutnih s posla zbog tehničkih ili ekonomskih razloga, osoba koje su privremeno na čekanju te zbog ostalih razloga, što je posljedica utjecaja aktivnih mjera za ublažavanje gubitaka radnih mjesta koje su dovele do povećanja privremenih odsutnosti s posla, a ne otpuštanja.²²

% Graf 4: Stope nezaposlenosti u RH u razdoblju od siječnja 2019. do prosinca 2021.

Izvor: obrada autora prema podacima Državnog zavoda za statistiku

Unatoč pandemiji Covid-19 u 2020. godini nepovoljna kretanja u pogledu nezaposlenosti bila su slabije izražena s obzirom na inicijalna očekivanja. Stopa zaposlenosti uspješno je održana donošenjem mjera pomoći gospodarstvu Vlade Republike Hrvatske koja je kroz nekoliko

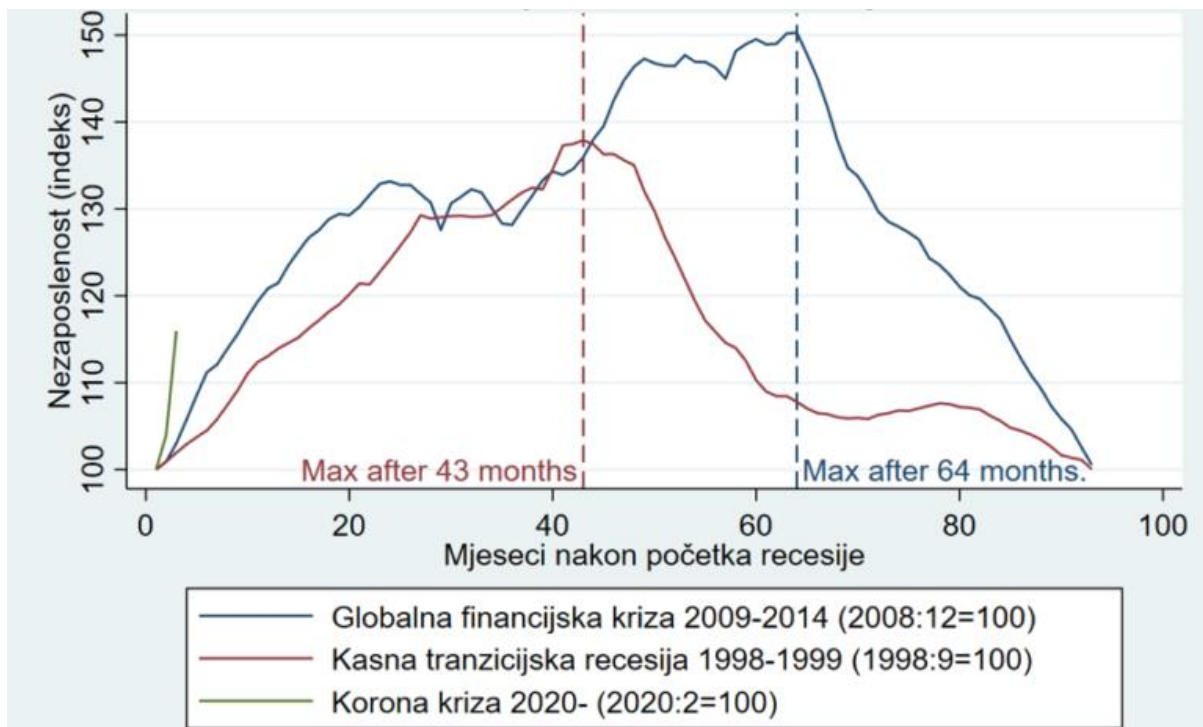
²² Državni zavod za statistiku, https://www.dzs.hr/Hrv/Covid-19/zaposlenost_aktiv.html (31. 3. 2022.)

navrata usvajala pakete mjera ne bi li na taj način doprinijela suzbijanju uzrokovane krize. Osim što je uložila velike napore u pružanje potrebne opreme i zdravstvenih usluga, hrvatska je Vlada uvela značajne mjere potpore usmjerene prema poduzećima, kojima je ili naređeno da se zatvore ili na čije je djelovanje znatno utjecala pandemija. Te su mjere bile usmjerene na zaštitu radnih mjesta, ali su uključivale i razne vrste poreznih olakšica, te uvođenje financijskih instrumenata namijenjenih malim i srednjim poduzećima, poput „Covid-19 kredita“ za obrtna sredstva. U drugom tromjesečju 2020. godine 248 tisuća zaposlenih osoba bilo je privremeno odsutno s posla, što je 14,9% od ukupnog broja zaposlenih osoba, dok je u istome tromjesečnom razdoblju prethodne godine udio osoba koje su bile privremeno odsutne s posla iznosio 7,7%.²³

Na grafičkom prikazu može se uočiti kako se kroz sve tri promatrane godine tendencija pada nezaposlenih javlja krajem drugog i cijelo treće tromjesečje što ne čudi obzirom da je stopa najniža u ljetnim mjesecima zbog velikog broja ljudi koji rade sezonske poslove u sektoru turizma. Međutim, tijekom 2020. godine vidljiv je porast broja nezaposlenih i tijekom ljetnih mjeseci u odnosu na 2019. što za posljedicu ima donošenje ograničavajućih mjera te smanjen obujam sezonskih poslova. Postupan oporavak gospodarskih aktivnosti tijekom 2021. primiče se stopama nezaposlenosti iz 2019. godine.

²³ Ibid.

Graf 5: Broj nezaposlenih nakon početka recesija u Hrvatskoj

Izvor: Ekonomski lab, <https://arhivanalitika.hr/blog/korona-kriza-pouke-iz-dosadasnjih-recesija/> (26. 5. 2022.)

Na prethodnom grafu prikazana je usporedba broja nezaposlenih nakon početka recesija u Hrvatskoj uzimajući u obzir kasnu tranzicijsku recesiju, globalnu financijsku krizu te sadašnju korona krizu. Broj nezaposlenih iz rujna 1998. godine uzet je kao 100 te je uočljivo da je nezaposlenost porasla praktički 40% za vrijeme recesije. Maksimum je zabilježen nakon 3,5 godine, ne bi li se potom broj nezaposlenih ponovno vratio na predkriznu razinu nakon 7,75 godina, odnosno 93 mjeseca.

U pogledu globalne financijske krize kao vrijednost 100 uzeta je nezaposlenost iz 2008:12. Maksimum je dosegnut nakon gotovo pet godina kada je nezaposlenost bila 50% veća od inicijalne vrijednosti. Na predkriznu se razinu također vratila nakon 7,75 godina, odnosno 93 mjeseca.

Uzimajući u obzir korona krizu, za početnu vrijednost uzeta je nezaposlenost iz veljače 2020. godine kada je vrijednost indeksa jednaka 100. Zbog brzog rasta nezaposlenosti i relativno niske baze, u travnju iste godine broj nezaposlenih bio je viši za 15% u odnosu na bazu što ukazuje na brži rast u odnosu na prethodne dvije promatrane recesije. Potrebno je naglasiti kako ti brojevi ne obuhvaćaju skrivenu nezaposlenost, odnosno pojedince koji koriste državnu

potporu za očuvanje radnih mjesta te su samo formalno zaposleni u poduzećima gdje su i do sada radili.

Priloženi podaci ukazuju kako su recesije u Hrvatskoj duboke i dugotrajne. Promatrajući recesije 1998.-1999. i 2009.-2014. uočuju se bitne razlike u odnosu na sadašnju situaciju. Hrvatsko gospodarstvo spremnije je popratilo pandemiju korona virusa obzirom da su fundamentalni pokazatelji bolji nego prethodnih recesija te postoje naznake bržeg oporavka.

5. PERPEKTIVE GOSPODARSKOG OPORAVKA

S ubrzanim uvođenjem cjepiva te određenim potporama gospodarstvu, očigledniji su izgledi za ponovnu stabilizaciju gospodarskih aktivnosti. No, gospodarstvo se neće tek tako vratiti u stanje prije pandemije. Doći će do pomaka u strukturi gospodarstva, dijelom potaknutih dubljim tehnološkim i ekološkim promjenama. Štoviše, postizanje zelenijeg, digitalnijeg i uključivog gospodarstva zahtijevat će transformacije u mnogim sektorima. Prirodni resursi ograničeni su te se njima treba učinkovito koristiti. Politika mora pomoći u olakšavanju ovih transformacija.

Obnova i poboljšanje nakon krize uzrokovane Covidom 19 moraju se temeljiti na načelima na kojima počiva naše sveukupno djelovanje: zaštita ljudskih i socijalnih prava, demokratskih vrijednosti i vladavine prava, oslobađanje punog potencijala jedinstvenog tržišta, ostvarivanje ciljeva održivog razvoja, stvaranje kružnog gospodarstva i postizanje klimatske neutralnosti u EU-u najkasnije do 2050.²⁴

Glavna područja procesa oporavka i obnove uključuju:²⁵

- oslobađanje punog potencijala jedinstvenog tržišta kako bi ono i dalje bilo integrirano, funkcionalno i učinkovito te kako bi se ponovno uspostavila konkurentnost;
- dopunu jedinstvenog tržišta ambicioznim socijalnim programom, posebno potpunom provedbom europskog stupa socijalnih prava kako bi se zajamčila uzlazna socijalna konvergencija;
- nastavak provedbe nužnih strukturnih promjena i s njima povezanih aktivnosti ulaganja, prije svega kada je riječ o digitalnim, pametnim i socijalnim inovacijama i zelenoj tranziciji;
- stalno poboljšanje konkurentnosti EU-a;
- stvaranje uvjeta za jačanje samodostatnosti i otpornosti EU-a u suočavanju s globalnim posljedicama;
- stvaranje uvjeta za zadržavanje kontrole nad strateškom imovinom i industrijskim sektorima EU-a;

²⁴ Eurospki socijalni i gospodarski odbor, <https://www.europarl.europa.eu/factsheets/hr/sheet/15/europski-gospodarski-i-socijalni-odbor> (1. 4. 2022.)

²⁵ Ibid.

- podupiranje pristupa tržištu rada za sve kako bi se stvorila uključiva i otporna radna snaga;
- ulaganje u uključivanje određenih marginaliziranih zajednica kako bi im se omogućilo potpuno socijalno i gospodarsko sudjelovanje;
- znatno poboljšanje opskrbnih lanaca EU-a u slučaju rizika i hitnih situacija.

Pojedini sektori gospodarstva kod kojih se aktivnosti uz određene mjere opreza mogu odvijati na dosadašnji način bez povećeg rizika širenja virusa trebali bi postati nositeljem oporavka.²⁶ Obzirom da je uglavnom riječ o poljoprivredi, industriji i građevinarstvu koje karakteriziraju visoki multiplikativni učinci, poticanje navedenih djelatnosti daje značajne rezultate u kratkom roku te se potom pozitivni poticaj širi i na ostale djelatnosti. Također, izuzev navedenih djelatnosti težište je potrebno staviti i na unapređivanje sektora zdravstva kao i sektora informacijsko-komunikacijskih tehnologija kod kojih su neizravni gospodarski učinci ponešto niži, ali mogu biti presudni za nesmetano odvijanje gospodarskih aktivnosti u budućem razdoblju.

Značajan potencijal u oporavku ima poljoprivredno-prehrambeni klaster. U ovom klasteru trebalo bi formulirati širi skup mjera s ciljem aktiviranja nekorištenog zemljišta i kapaciteta za proizvodnju ratarskih i stočarskih proizvoda i njihovu preradu u industrijskim postrojenjima. Dostupnost kvalitetne i zdravstveno sigurne hrane još će više dobiti na značaju u budućem razdoblju te neizvjesnost oko dužine trajanja pandemije i ograničenja koja uvode ostale zemlje na izvoz strateških poljoprivrednih proizvoda. U program poticaja, osim samih proizvođača hrane, trebalo bi uključiti i niz potpornih sektora, od proizvodnje gnojiva i stočne hrane do skladištenja i veterinarskih usluga.²⁷

Za izgradnju otpornijeg i stabilnijeg gospodarstva potrebno je ne propustiti pojedine prilike koje je stvorila pandemija. Primjerice rad na daljinu kao i obavljanje različitih aktivnosti korištenjem internet tehnologije uključujući e-učenje, e-javnu upravu, e-sastanke i ostalo, doživjeli su ubrzani razvoj upravo radi novih okolnosti uzrokovanih pandemijom i postupno postaje nemoguće vratiti se na staro, odnosno takav povratak smatrao bi se korakom unazad. Stoga, prilikom reizgradnje gospodarstva na temeljima koji ne ovise u tolikoj mjeri o turizmu,

²⁶ Keček, D., Lovrinčević Ž., Mikulić, D.: „Izlazna gospodarska strategija Hrvatske u vrijeme pandemije Covid-19 i značaj regionalne strukture gospodarstva, Ekonomski pregled, Vol. 72, No. 3, 2021., str. 470., <https://hrcak.srce.hr/257836> (26. 5. 2022.)

²⁷ Ibid., str. 471.

treba imati na umu sve spomenuto i činiti sve što je moguće da što više dobrih praksi stvorenih za vrijeme pandemije zaživi u sklopu svake od industrija koja se namjerava razvijati, ovisno o mogućnostima primjene i uvođenja. Mjere za spas gospodarstva i očuvanje radnih mjesta svakako za cilj imaju ublažiti učinke pandemije, no fiskalni kapacitet države u tom je smislu ograničen i stoga takve mjere imaju ograničen period primjene za vrijeme kojega je potrebno stvoriti plan za poslovanje u postpandemijskom vremenu.²⁸

²⁸ Benko, L., Krstanović, K., Sovulj, L. :, Procjena učinaka pandemije koronavirusa na turističke dolaske i noćenja u Republici Hrvatskoj te na vrijednost CROBEXturist indeksa Zagrebačke burze“, EFZG serija članaka u nastajanju, Vol. 2022, No. 01, 2022. str. 4., <https://hrcak.srce.hr/clanak/397392> (26. 5. 2022.)

6. ZAKLJUČAK

Analizirani ekonomski pokazatelji ne idu u prilog brzom oporavku gospodarskih aktivnosti. Pandemija Covid-19 globalni je fenomen. Globalna mobilnost ljudi i roba te globalizirana gospodarska aktivnost naglo je usporila. Iako je fenomen ekonomskih ciklusa poznat više od stotinu godina i akumulirano je mnogo znanja o cikličkim ekonomskim trendovima, nakon smirivanja epidemije države će i dalje biti suočene s ekonomskom krizom kakva do sada nije viđena.

Svojim širenjem u velikoj je mjeri utjecala na različite aspekte gospodarstva, uključujući tržišta kapitala, tržišta rada, vanjsku trgovinu te sektore potrošnje i proizvodnje. Gospodarski oporavak nakon Covid-19 bit će strukturiran oko odgovora na niz temeljnih pitanja. Potrebno je sagledati razmjere oporavka i transformacije koje je gospodarstvo doživjelo.

Socijalno distanciranje uzrokovalo je brojne promjene ljudskog ponašanja u vrijeme pandemije. Navedeno negativno utječe na gospodarske aktivnosti i na strani ponude i na strani potražnje. Naime, poduzeća su primorana korigirati svoju proizvodnju, dok povjerenje potrošača pada zbog neizvjesnosti i straha što dovodi do smanjenja potrošnje jer ljudi odlučuju biti vezani kod kuće kako bi smanjili vjerojatnost zaraze. To posebno utječe na usluge koje uključuju kontakt licem u lice kao primjerice turizam, prijevoz i maloprodaju. Mogućnost ponovne slobode putovanja konstatira da mnogi ljudi neće vršiti turistička putovanja zbog određenog straha mogućeg ponovnog širenja virusa te će primarno biti orijentirani na putovanja unutar vlastite države. Posebnu pozornost potrebno je posvetiti zemljama u razvoju, budući da su one ranjivije. Štoviše, neke od njih su i prije izbijanja virusa bile u nestabilnoj gospodarskoj situaciji te je upravo u tim trenucima presudan visok stupanj društvene kohezije.

POPIS LITERATURE

Knjige:

1. Čavrak, V... [et al.] *Gospodarstvo Hrvatske, Politička kultura*, Zagreb, 2011.

Stručni članci:

1. Benko, L., Krstanović, K., Sovulj, L.: „Procjena učinaka pandemije koronavirusa na turističke dolaske i noćenja u Republici Hrvatskoj te na vrijednost CROBEXTurist indeksa Zagrebačke burze, EFZG serija članaka u nastajanju, Vol. 2022, No. 01, 2022. str. 4., <https://hrcak.srce.hr/clanak/397392> (26. 5. 2022.)
2. Čavrak V.: „Makroekonomija krize COVID19 i kako pristupiti njenom rješavanju“, EFZG serija članaka u nastajanju, Vol. No. 03, 2020. str. 8. - 9., <https://hrcak.srce.hr/file/343894> (4. 3. 2022.)
3. Keček, D., Lovrinčević Ž., Mikulić, D.: „Izlazna gospodarska strategija Hrvatske u vrijeme pandemije Covid-19 i značaj regionalne strukture gospodarstva, Ekonomski pregled, Vol. 72, No. 3, 2021., str 470., <https://hrcak.srce.hr/257836> (26. 5. 2022.)
4. Kranjčević, J. (2020): „Turizam i zdravstvena sigurnost“, Institut za turizam, br. 5., str. 1., http://www.iztztg.hr/files/file/RADOVI/2020/COVID-19/Kranj%C4%8Devi%C4%87-J_2020.pdf (30. 5. 2022.)
5. Krešić, D., Mikulić, J. (2020): „Scenarij faznog pristupa oporavku turističkog tržišta nakon COVID-19 pandemije“, Institut za turizam, br. 1, str. 1. http://www.iztztg.hr/files/file/RADOVI/2020/COVID-19/Kre%C5%A1i%C4%87-D_Mikuli%C4%87-J_2020.pdf (29. 3. 2022.)
6. Ladavac, J., Škuflić, L.: „Analiza vanjskotrgovinske razmjene republike Hrvatske po županijama“, Ekonomski pregled, Vol. 52, No. 7-8, 2001. str. 925. <https://hrcak.srce.hr/file/45136> (29. 3. 2022.)
7. Mamić, K., Roksandić S. „Širenje zaraznih bolesti kao prijetnja ostvarivanju ljudske sigurnosti i kaznenopravni mehanizmi u sprječavanju širenja bolesti Covid-19“, Hrvatski ljetopis za kaznene znanosti i praksu, Vol. 27 No. 2, 2020, str. 694., <https://hrcak.srce.hr/253331>, (27. 5. 2022.)
8. Nestić, D., Mervar, A.: „Makroekonomska politika i gospodarski rast u Hrvatskoj: stanje i perspektive“, Privredna kretanja i ekonomska politika, Vol. 9 No. 73, 1999. str. 299., <https://hrcak.srce.hr/file/98017>, (2. 3. 2022.)

Mrežne stranice:

1. Državni zavod za statistiku, <https://dzs.gov.hr/> (29. 3. 2022.)
2. Ekonomski lab, <https://arhivanalitika.hr/blog/korona-kriza-pouke-iz-dosadasnjih-recesija/>, (26. 5. 2022.)
3. Eurospki socijalni i gospodarski odbor, <https://www.europarl.europa.eu/factsheets/hr/sheet/15/europski-gospodarski-i-socijalni-odbor> (1. 4. 2022.)
4. Eurostat, <https://ec.europa.eu/eurostat/web/national-accounts/data/main-tables> (25. 3. 2022.)
5. Hrvatska enciklopedija, <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=34066> (1.6.2022)
6. Izvozni portal, <https://izvoz.gov.hr/o-hrvatskom-izvozu/9> (29. 3. 2022.)
7. Penpoin - Economic Crisis: Types and Effects, <https://penpoin.com/economic-crisis/> (1. 6. 2022.)
8. Službena web stranica Europske unije, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/?uri=CELEX%3A52020DC0112> (2. 3. 2022.)
9. Radoš, T.; Digitalna transformacija, <https://www.hgk.hr/documents/air-digitalna-transformacija-rados-1406202160ca2b20b0325.pdf>, (27. 5. 2022.)

POPIS ILUSTRACIJA

Tablice:

Tablica 1: Prosječne i godišnje stope inflacije u RH u razdoblju 2019. 2021.....	19
Tablica 2: Broj turističkih dolazaka i noćenja stranih turista u RH u razdoblju 2019. – 2021.....	20
Tablica 3: Robna razmjena RH s inozemstvom u razdoblju 2019. – 2021. (mil. kn).....	23

Grafikoni:

Graf 1: AS-AD model korona šoka.....	14
Graf 2: Tromjesečni obračun BDP-a (realne stope rasta) u razdoblju 2019. – 2021.....	17
Graf 3: Stope rasta BDP-a država članica EU u drugom tromjesječju 2020. godine.....	18
Graf 4: Stope nezaposlenosti U RH u razdoblju od siječnja 2019. do prosinca 2021.....	24
Graf 5: Broj nezaposlenih u RH nakon početka recesija u Hrvatskoj.....	26